

Glimtar från trankokerierna.

Ur boken Storgubbar och småfolk i gångna tiders Bohuslän

Utgiven 1972 Av Sven Rydstrand

Trankokerierna var talrika i Bohuslän vid slutet av 1700-talet. Det är därför inte att undra på att det blir många ärenden till tinget. Domböckerna registrerar därför livet vid trankokerierna. De uppgifter som här lämnas, är mestadels hämtade från Stångenäset och Sotenäset. Om sillegrumset är följande protokoll skrivet vid tinget i Kviström den 12 november år 1791:

Kronolänsmannen, välaktade herr Sören Sonnenstein fick företräde och inlämnade en till tingsrätten ställd skrift, så lydande:

”I samma mån som sillegrumset blivit känt för en ganska god gödsel till åker och äng, i samma mån har ägaren av denna vara fått erfara svårigheten därav att kunna freda den från vanartiga människors begär.

På mitt och mina medintressenters trankokeri Sjöbols vik har jag i många år kunnat koka ett sådant kvantum sill, att grumset därefter varit ej mer än lagom till mina ägor, men jag har varje år förlorat två tredjedelar därav och finner ej medel såsom långt ifrån boende att kunna förekomma denna olägenhet, om inte ett förbud med ansenligt vite skulle vara därtill verkande, varom hos höglovlige domstolen jag vill i ödmjukhet anhålla.

S. J. Sonnenstein.”

Det uppsattes ett vite av 2 riksdaler specie.

Även vid trankokeriet i Slävik på Herrenäset skedde åverkan, varför följande skrevs vid tinget år 1794:

Uppå handelsmannen i Uddevalla herr Michael C. Gerles därom gjorda ansökning, har tingsrätten funnit lagligt, att ett vite av fem riksdaler specie utom laga bot och skadeersättning härigenom förbjuda all obehörig medfart å sökandens transjuderi och sillsalteri Slävik kallat, hörande hus, grumsdamm och bryggor med mera, skolandets detta till allmän varning och rättelse vederbörligen från predikstolarna uppläsas.

År 1795 började den förut nämnde handelsmannen Anders Gerle att bygga ett trankokeri på Fogelvik i Bro socken. Därom finns följande kontrakt upprättat och intaget i domboken:

På den s.k. Fogelviks grund under mitt ägande odelshemman Svede i Bro socken, Stångenäs härad och Bohuslän upplåtes för herr Anders Gerle att uppföra trankoksverk och sådana byggnader, som herr Gerle finner för sin förmån bekvämliga och nyttiga, att för sig och arvingar eller på den herr Gerle denna rättigheten transporterar, i evärdeliga tider äga och nyttja, eller så länge som sillfisket kontinuerar, emot en av oss emellan betingad grundlega, fem riksdaler specie, eller trettio daler silvermynt årligen, så länge allenast det nu påtänkta trankoket å västra sidan av nämnda Fogelvik uppbygges, men så snart herr Gerle uppsätter trankok om åtta kittlar och därtill nödiga byggnader på norra sidan av besagda Fogelvik, ökas grundlegan med ett hälft ankare tran.

Dock likväl har grundägaren förbehållit sig att uppsätta tvenne kittlar, så vida han finner plan till dess bekvämlighet, då förutnämnda äro uppsatta. Och äger herr A. Gerle till sin desto

mera säkerhet för framtiden att detta kontrakt i detta härads högtärade tingsrätts dombok intaga låta.

Svede den 3 maj 1795.

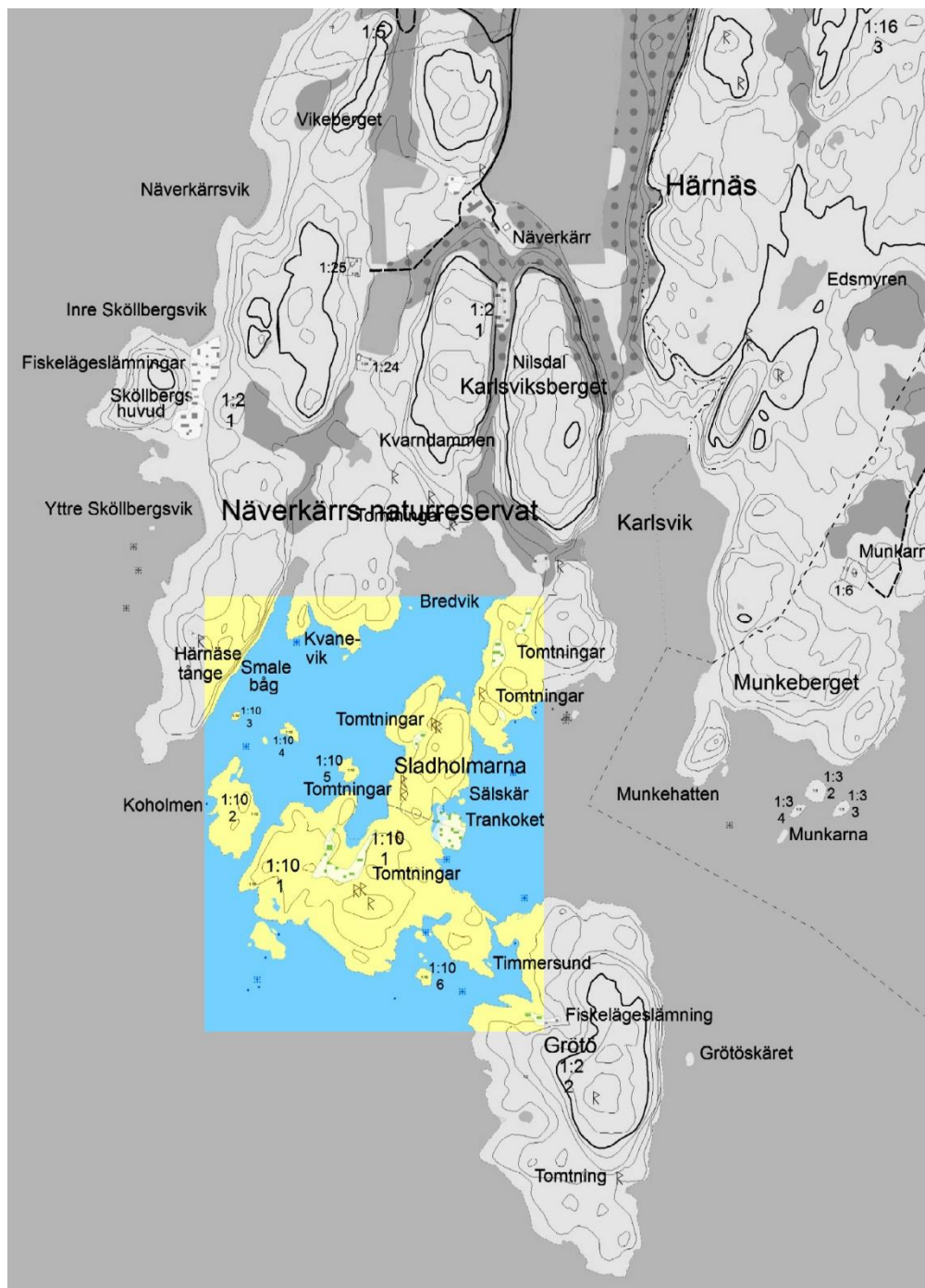
Olof Ohlsson i Svede.

Såsom närvarande vittnen underskriva:

Hans Blider i Skalhamn.

Hans Ohlsson i Blida.

Petter Pehrsson på Tongen."

Längst ut på Härnäset ligger Sladholmarna, där en gång Andreas Gerle bedrev trankokeri. Platsen hette då Götha ö. Rester efter detta trankokeri finns än i dag.

Det dröjde inte länge förrän det uppstod tvist om detta kontrakts lydelse emellan markägaren och herr Gerle, och den 17 juni 1796 förekom ärendet vid tinget i Kviström enl. följande protokoll:

Ägaren till fjärdings skattehemmanet Svec, Olof Ohlsson, fick företräde hos tingsrätten och ingav en skrift jämte ett med handelsmannen Gerle på Götha ö ingånget kontrakt. Skriften, som upplästes, var av följande innehåll:

"Den 27 dennes, som var förliden gårdag, var jag undertecknad tillika med min måg, Jon Johansson i Wägga, Askums socken, ute på Götha ö hos herr Anders Gerle och frågade honom vad han menar med det ordet som han har skrivit uti kontraktet honom och mig emellan så lydande: "till evärdeliga tider", vilket jag inte kan transportera längre än för min tid, varuppå Gerle svarade: "Allt vad Fogelvik heter hör mig till att bygga och bebo samt tillika avstänga, så att du icke rättighet äger att åtnjuta strandväg, utan att jag giver dig bifall därtill." Dessa orden talade Gerle mig till uti vittnes närvaro. Därför finner jag mig föranlåten att giva sådant tillkänna, tillika med vad jag nu själv kan munteligen tala.

*Den lovlige tingsrättens
allra ödmjukaste tjänare
Olof Ohlsson i Svede."*

Olof Ohlsson fick det beskedet av tingsrätten, att han borde instämma Anders Gerle till tinget för att erhålla rättelse i kontraktet, så att han kunde få rättighet till strandväg, då han skulle uppbygga sina planerade trankokerier. Men ärendet kan inte vidare påträffas i domboken.

Att Anders Gerle emellertid var en hård man, som ibland ville tvinga sina underlydande tjänstefolk och andra till lydnad och underdånighet, därom berättar bl. a. följande protokoll från Kviströmstinget 1794:

Soldaten Hans Lundström hade till detta ting instämt herr handelsmannen Anders Gerle på Götha ö, för att Gerle vid ett tillfälle hade kallat soldaten för "sin hund". Lundström hade åtagit sig att laga en båt för Gerle, men han hade ej fullföljt arbetet, varför det ej var färdigt då Gerle så fodrade. När sedan Lundström kom till Gerle för att handla, sade Gerle till honom att "du är min hund, så du skall göra så som jag befäller!" Men Lundström påstod att han hade tjänat kung och krona som en karl och ville därför ej finna sig i att bli kallad för en hund. Jonas Christensson i Ingeröd och pigan Anna Larsdotter i Långeland vittnade att det förhöll sig som Lundström berättat.

Anders Gerle dömdes att för detta brott bota 16 skillingar specie och betala rättegångskostnaderna för Lundström.

Det blev emellertid anledning för de båda parterna att komma till tinget igen år 1798, ty då hade Gerle på ett brutalt sätt överfallit soldaten Lundström, som nedanstående protokoll visar. Det skrevs vid tinget år 1798 den 19 mars:

Avskedade soldaten Hans Lundström hade till detta ting låtit instämma herr handelsmannen Anders Gerle på Fogelvik med påstående att som käranden emottagit svarandens lilla båt, Löparen kallad, för att till svarandens trankok Fogelvik under hela sillfisket föra sill, värföre käranden såsom betalning skulle erhålla fjärdeparten a 22 skillingar för varje tunna sill, men svaranden detta oaktat förrän sillfisket slutades skall igentagit båten och skilt käranden från all befattning därmed utan att käranden på något sätt skall ha sig förbrutit. Det måtte

svaranden skyldig förklaras, att till käranden betala dess andel å de laster, som på båten sedermera fördes, tillika med vad käranden förut förtjänt och av svaranden har att fordra, varförutom påstående om laga ansvar å svaranden blivit yrkat, för det han, då båten fräntogs käranden, skall honom med hugg och slag överfallit, ävensom ersättning för rättegångskostnaderna varder påstådd.

Vid upprop av detta mål förekom käranden personligen men svaranden icke utan lät genom herr notarien Sonnenstein anmäla, det han till bevakande av en sin fordran på 1000 riksdaler uti ett vid vällovlige rådhusrätten i Göteborg anhängit konkursmål, varit nödsakad företaga en resa till nämnda stad, vadan svaranden från inställelse här vid rätten nu skall vara hindrad. Anhållandes för sådan orsak svarandeombudet om uppskov med denna sak till nästa ting, vilket käranden väl ej bestridde men ingav till förment styrko av käromålet trenne så lydande vittnesattester:

"Det lämnas av mig undertecknad till ett sannfärdigt bevis, att jag var tillstädes hos herr Gerle i Fogelvik, då han kommenderade Hans Lundström att med en sillelast segla till Öseholme. Då frågade Lundström vad herr patron består då i seglingspenningar, varpå Gerle gav Lundström en örefil, så han var till att han skulle tumlat ner i båten, och så drev han Lundström ifrån båten, så att han ingen mera näring fick av sillefisket utan har måst hålla hemma vid sitt hus i fattigdomen. Detta vill jag med livlig ed besanna, om påfordras.

Rished den 12 mars 1798.

Anders Risberg.

Till vittne: Petter Larsson i Önna. – Sven Jacobsson på Ödegården."

"Det lämnas av mig till ett sannfärdigt bevis, att Gerle på Fogelvik slog till Hans Lundström en örefil i sin båt, så att han måste gå därifrån densamma dagen och så därefter ingen mera förtjänst fick av sillefisket och förläste sin förtjänst därmed, som jag vill med livlig ed besanna, om så påfordras skulle.

Sanderöd den 16 mars 1798.

Johannes Ohlsson

i Sanderöd.

Till vittne: Johan Johansson i Håle."

"Det lämnas av mig ett sannfärdigt bevis, att jag var med Hans Lundström i Lunholt på Fogelvik, då han accorderade med Gerle om sillefiskeförtjänsten, och Hans Lundström skulle ha 10 daler silvermynt på vart fjärde, och vart hundra daler i drickspenningar, som härmed till ett edligt bevis lämnas om så påfordras skulle.

Håle den 15 mars 1798.

Sven Währn.

Efter uppläsandet av dessa attester tillkännagav käranden, att han till detta ting hade låtit instämma Anders Risberg i Rished och Johannes Ohlsson i Sanderöd till edeligt bestyrkande av deras ovanstående attester men de voro likväl icke nu närvarande och hade ej heller anmält förfall. Målet uppsköts därför till nästa ting.

Även majoren Samuel Virgin hade i slutet av 1700-talet ett trankokeri på Fogelvik, varom följande protokoll från tinget på Kviström den 27 juni år 1798 berättar:

Uti utverkad stämning påstår Joh. Axel Sjöberg såsom bokhållare på ett majoren, välborne Samuel Virgin tillhörigt trankokeri, att av handelsmannen Anders Gerle på Fogelvik

utbekomma särskilda fordringar enligt författad räkning och att njuta ersättning för resekostnaderna. Och inställde sig notarien Sonnenstein till utförande av kärandens talan enligt fullmakt, och svaranden personligen, ingivandes den förre en författad räkning, som upptager följande:

1787 dec. 18:e trettio kannor brännevin	12 –
1796 febr. 9:e En last sill av Nils Lindal	48 -
1796 febr. 8:e 2 fat eller 119 kannor kronobrännvin 25 skillingar	61 -
1796 febr 15:e tre fat brännevin	98 -
	Riksdaler 221
Och avföres in kvitto 1796:	
40 lispund a 2 riksdaler	93 –
Tvenne hattar	3 –
Sjöberg diverse enligt räkning	23 –
4 stycken träkvastar	1 -
Saldo	101 -
	Riksdaler 221.

Det fastslogs att Virgin var rätte ägare till trankokeriet, men han ville dock icke betala räkningen, eftersom Sjöberg var anställd hos handelsmannen Anders Gerle. Målet uppsköts till ett annat ting.

Magnus Norenberg på Hensbacka i Foss socken ägde trankokeri på Grundsund i Lyse socken, vilket han år 1797 försålde enligt nedanstående köpeavhandling, som finns intagen i domboken år 1798:

Jag Magnus Norenberg upplåter och försäljer härigenom mitt ägande ograverade och i Allmänna Brandkassan försäkrade trankokeri med därtill hörande manbyggnad Grundsund med fyra kittlar, beläget i Stångenäs härad och Lyse socken, till direktören, välädle herr Gustaf Schiller i Göteborg emot en betingad köpeskilling ett tusende femhundra åttatio tre riksdaler, 16 skillingar specie, sådant som det nu befinnes med det inventarium, som nu avlämnat blivit.

Och som köpesumman efter särskilt beting nu till fullo betald är, så avhänder jag detsamma från mig och mina arvingar och tillägnar det välbemälte herr direktör, dess fru och barn, till fullkomlig ägo som lag förmår, vilket med mitt egenhändig namns och anborna sigills undersättande bekräftas. Som skedde på Hensbacka den 16 maj 1797.

Magnus Norenberg. (L. S.)

En fjärdedel i detta trankokeri försålde ovannämnde Gustaf Schiller samma år till Coopverdie-kaptenen Daniel Schiller i Göteborg för 395 riksdaler.

Det gick åt massor av ved vid trankokerierna, och att det ibland kunde uppstå problem därmed är klart, som också framgår av nedanstående protokoll från Kviströms ting år 1798:

Uti utverkad stämning påstår likvidationskommisarien, välbetrodde Anders Berggren, att handelsmannen Anders Gerle på Fogelvik måtte åläggas utbetala återstoden av den genom upprättat kontrakt betingade betalningen för hundra famnar ved samt reskostnad, vid upprop varav kärandens fullmäktigade ombud, kassören Ivar Sörensson, ingav det parterna emellan den 12 februari 1798 upprättade kontrakt, varigenom käranden åtagit sig att sist i augusti nämnda år vid Åbacken leverera hundra famnar god ved emot 3 riksdaler, 16 skillingar för

famnen, och skulle höjden därvid vara ett vedträd högre än vanligt. Om åter veden ej vid sagda dag framkommit, skulle 32 skillingar pr famn betalas i återköp såväl som summan åter, vara 200 riksdaler såsom genast betalte, voro kvitterade.

Svaranden Gerle erkänner väl kontraktet men bestrider käromålet i anledning därav, att veden skall ha varit undermålig samt att den ej i rätten tid och å behörigt ställe blivit avlämnad.

Jämte de kontant erhållna 200 riksdalerna erkände kärandeombudet de för 20 alnar Buldan erhållna beloppet 3 riksdaler, 2 skillingar, men de övriga i räkningen upptagna summorna bestrides, helst någon längd på veden ej varit överenskommen eller något undermål blivit bevisat, och ej heller kan bestridas att Gerle varit med veden nöjd den tid då den blivit avlämnad, samt något visst ställe på Åbacken, varest veden skulle avlämnas, ej varit betingat. Anmärkes dessutom, att när Gerle låtit från Åbacken avhämta veden utan klander av levereringen, så bör därav följa, att han numera, då veden är emottagen och gagnad, ej kan vägra den återstående betalningens utgörande för de erhållna hundra famnarna. Och ingiver kärandeombudet dessutom en förteckning över beloppet av den vid Åbacken levererade veden, vilken med båtskeppare kommit Gerle tillhanda, varuti upptages med

Carl Friberg	16 famnar
Christen Olsson i Fiskebäckskil	14 „
Christen Andersson, ibidem	15 „
Hans Olsson i Gunnarby	18 „
Börje Strömberg i Fiskebäckskil	18 „
Anders Hansson i Lysekil	13 1/2 „
Uppbördsskrivaren A. Hansson	9 „
Summa	103 1/2 „

A. Berggren.

Riktigheten härav medgav väl svaranden, dock tryggade han sig vid dess författade räkningens innehåll, och bägge parter begärde ersättning för deras rättegångskostnader.

Dom, avkunnad den 29 mars 1799:

Tingsrätten har vad parterna anfört och handlingarna innehåller i övervägande hos sig komma låtit, och alldenstund det parterna emellan upprättade kontraktet icke föresätter kommissarie Berggren andra förbindelser, än att höjden å varje famn skulle utgöra ett vedträd mer än vanligt, och att de betingade hundra famnarna skulle vid Åbacken vara levererade sist uti augusti sistlidne år, varav följer att å handelsmannen Gerle uti författad räkning yrkade anmärkningar, att veden med fast och icke löst mått borde avlämnas samt att den på orätt ställe på Åbacken skall blivit levererad, ej kan göras något avseende.

Fördenskull och som handelsmannen Gerle icke bevisat att tiden för leveransen blivit emot dess medgivande överskriden, desto mindre som han veden emottagit och gagnat, har ej heller styrkt att samma ved i avseende till längden något undermål emot lag och vanligheten i orten innehållit. Alltså prövar tingsrätten rättvist med ogillande av berörda anmärkningar förklara bemälte svarande Gerle skyldig att med avdrag av de dels kontant, dels i varor erlagda 203 riksdaler, 3 skillingar, återstoden av de av svaranden erbjudna hundra famnar ved till 3 riksdaler, 16 skillingar famnen till käranden med 130 riksdaler, 14 skillingar jämte 5 procents ränta från lagsökningsdagen tills betalning sker utbetala och sin vederparts omkostnad ersätta.

Vedstöder vid trankokerierna var inte ovanliga, och om vedstöld handlar därför nästa protokoll, som skrevs vid samma ting som föregående.

Kommissarien och kronolänsmannen välbetrodde Jonas Forsström framställde för rätten till ansvar Jacob Andersson i Grundsund för det han från herr lantmätaren Bredings trankokeriverk Hjälmen i Norra Grundsund skall olovligen tagit ved, varandes herr lantmätaren Breding härvid tillstades, och berättar han att stöld av ved vid verken ofta förövas, ehuru de brottsliga passa tid och tillfälle, så att de svårligen bliva röjda, samt att misstanken emot Jacob Andersson därigenom förökas, att han till sitt dagliga behov icke skall under detta års vinter köpt något enda lass ved.

Jacob Andersson nekar uppå föreställda frågor att hava ved olagligen tagit, men föregiver att han utmed stranden samlat i högar landflutna brädstycken, avbrutna åreblad och vedbitar och förvarat detta allt uti sin svågers, Olof Olssons i Gåsehogen, kvarnhus på Sandviken, därifrån han en aftonstund burit detta allt till sitt hus på Grundsund, och vilket enligt hans förmenande borde givit anledning till att misstänka honom för veds borttagande från Hjälmen.

Åklagaren framställde härefter till vittnen timmermannen Anders Bergström, hans dotter Cecilia och pigan Maren Christophersdotter i Fiskebäck vilka ojäviga efter avlagd ed vittnade: 1. Bergström, att han natten efter den 27 sistlidne februari klockan mellan 11 och 12 såg Jacob Andersson komma åt vägen till Lilla Grundsund, där Hjälmen ligger, med en börda ved i famnen, vilket han bar hem till sitt hus, som ligger intill vittnets och då vittnet följande morgon ankom till Hjälmen, utvisade därstädes boende hustru Kerstin, huruledes i vedstabben ett hål befanns efter vad som under natten blivit borttaget.

2. Vittnet Gicilia berättar, att hon vid samma tillfälle hennes fader omvittnat, såg Jacob om natten komma två gånger fram till huset, varje gång med en börda ved.

3. Maren instämmer i lika berättelse med det sista vittnet och tillägger, att innan Jacob begav sig bort på vägen åt Grundsund efter veden, gick han framåt Bergströms stugefönster för att erfara om något ljus i stugan brann, och kastade han ned bördorna sedermera utmed sin stugevägg. På ställd fråga intygade dessa vittnen gemensamt, att de varken sett några högar av ved eller brädstycken samlade vid stranden, ej heller några tecken av sådana vid Jacobs hus.

Åklagaren framställde därefter, om icke Jacob således blivit om tjuvnaden övertygad och därför skyldig att stånda tjuvrätt, men Jacob fortfor i dess förra föregivande och bad om befrielse. Jacob erhöll därför tillstånd att vid nästa ting fria sig med ed, om han det kunde. Men det förekommer inga flera uppgifter härom i domboken. Vid samma ting förekommer också följande protokoll angående ett förstört trankokeri på Fiskebäck i Lyse socken:

John Andersson i Fiskebäck yrkar genom stämning ersättning utav dess gårdsgrannar Olof Reorsson och Nils Stensson för det de utan hans tillstånd borttagit de av sten varande väggarna utur ett honom tillhörigt förfallet trankokeri och densamma nyttjat, men vilken käranden annars ämnat använda till uppbyggnad av en sjöbod. Och erkänner nu Nils Stensson att stenen blivit hämtad där och nyttjad till en sjöbyggnad, vilket dock svaranden trott sig på den grund sakligt göra, därför att densamma förut varit tagen på samfällda marken, och då den inte var käranden till något gagn vid det förfallna trankoket, varandes tillräckligt med sten i marken ändå att tillgå för kärandens behov.

Kärandens ombud, Jacob Andersson, svarade på tillfrågan, att den föregivna skadan ej blivit värderad, dock begäres i ersättning fem riksdaler och särskilt för rättegångskostnaden.

Dom, avsgd den 3 juli 1799:

Tingsrätten finner, att svaranden varit oberättigade att borttaga och använda den sten, vilken käranden John Andersson haft uti dess förfallna trankokeribyggnad, och därför anses skäligt ålägga svaranderna att antingen uppbygga och till samma ställe låta framhämta så mycket sten, som de ifrån berörda ställe avfört, eller ock ersätta med penningar det arbete till en slik brytning och framkörning åtgår, vilket i brist av åsämjande kommer att av mätisman utrönas och bestämmas.

Det blev bråk vid trankokeriet på Hannevik i Lyse socken angående betalningen för den dit levererade sillen, och följande protokoll skrevs därom vid tinget i Kviström den 19 mars 1798: Sven Johansson från Djupedal och Elias Börjesson från Hannevik hade till detta ting låtit instämma Anders Frost i Elseröd, med påstående att han som förestått och drivit herr handelsmannen L. Collings trankokeri Hanneviksholmen, måtte åläggas att till käranderna betala deras betingade lön för förrättad silleskaffning vid berörda trankokeriverk med 43 riksdaler, 20 skillingar, samt ränta därå, varjämte ersättning för rättegångskostnaderna fordras.

Vid upprop av detta mål inställde sig parterna genom ombud, för käranden Jacob Andersson i Torgestad, och för svaranden kronolänsmannen Jonas Forsström, vilken senare undandrog sin huvudman allt genmäle i denna sak, enär det förmenas hava ålegat käranderna att om utbekommande av deras förmenta fordran hålla sig till ägaren av trankokeriet, herr handelsmannen Colling, för vars räkning käranderna silleskaffningen förrättat, men varemot kärandeombudet trodde att svaranden, som trankoket omhänder haft samt ombestyrt alla de därmed förenade utgifterna, även borde vidkännas denna fordrans betalade, för vilken han sedermera kunde söka sin ersättning hos hrr Colling, i den händelse svaranden ej redan denna uppburit, och för övrigt ingav kärandeombudet till förment styrko för käromålet trenne så lydande bevis:

"Sven Johansson från gården Djupedal och Elias Börjesson från Hannevik har varit såsom skaffare på herr patron Collings värk Hanneviksholmen och skaffat 698 tunnor färsk sill å 2 skillingar tunnan, som utgör 43 daler, 20 skillingar, som betygas av Hanneviksholmen den 6 mars 1797. Anders Frost."

"Härmed lämnas till bevis, att jag kan med sannskyldig ed betyga att jag herr bokhållaren Anders Frost i Elseröd själv sade, att jag skall betala Elias Börjesson i Hannevik och Sven Johansson i Högen dem tillhörande summa, som de förtjänat på silleskaffning på Hanneviksholmen, bara jag får varit hos patron och fått pengar, värföre jag skall avlägga ed, om så påfordras. Som försäkras av

Träleberg den 12 mars 1798.

*Petter Andersson
i Träleberg."*

"På herr Frosts sedel, som angår skaffningen på Hanneviksholmen, som Elias Börjesson i Hannevik krävde herr patron Colling, då svarade han: jag har intet med den saken att göra, utan hans bokhållare skall den klara, och på begäran lämnar jag detta till ett bevis, som kan med ed bestyrkas, om så påfordras skulle.

Torgestad den 12 mars 1798.

Olof Örgren."

Utslag: Då det inte kunnat visas att svaranden haft någon annan befattning med trankokeriet Hanneviksholmen, än att han varit bokhållare för ägaren därav, herr handelsmannen Colling, varav följer att denne senare för alla till trankokets drift hörande utgifter ensam ansvara bör, finner sig tingsrätten icke kunna förbinda svaranden att uti huvudsakligt genmäle å stämningen ingå, utan äger kändandena att vända sig till herr handelsmannen Colling om deras förenämnda fordrans utbekommande, så vida de sig därtill lagligen befogade finna.

Att det kunde bli bråk och slagsmål vid trankokerierna, är inte att undra på, då så mycket folk samlades. Det fanns ju också gott om brännvin på sådana ställen. Nedanstående protokoll skrevs vid Kviströms ting i mars år 1796.

Kronolänsmannen välaktade Jonas Forsström hade till tinget inkallat Engelbrekt Andersson i Knarrevik med påstående, att sedan svaranden den 30 sistlidne november skall lagt sig i forsat för fänriken, välborne herr Claes Virgin och kommissionslantmätaren Breeding, då dessa om aftonen skolat gå från trankokeriet Hjelman till Grundsund, och därefter med okvädingsord och hotelser under utgjutna eder ofredat bemälte herr fänrik uti dess logi på sistnämnda ställe, samt sökt att uppbryta dörren till dess rum, och den följande dagen på ett lika otillbörligt sätt förföljt herr fänriken under dess återgång till förberörda transjuderi, det måtte Engelbrekt Andersson för ett sådant dess förhållande lagligen ansvara.

Jämte åklagaren kom såväl herr fänriken Virgin som svaranden vid upprop personligen tillstädes, vilken senare efter det herr fänriken gjort om målets beskaffenhet en sådan berättelse, som här förut i stämningen omförmäles, alldeles förnekade vad honom vill tillvitas, vadan Forsström anhöll att till svarandens övertygelse få såsom vittnen avhöra Jonas Grönsten i Grundsund, korporalen Lars Oblyg, Pehr Svensson i Ryg och Anders Rasmussen i Gåseberg, vilka alla utom hinder av laga jäv avlade vittneseden och därefter vid särskilda förhör vittnade:

Jonas Grönsten skriftligen så lydande:

"Fänriken välborne herr Claes Gabriel Virgin, som logerade hos mig, inkom om aftonen på dess rum. då var dess begäran att det folk som där inne var skulle göra avträde, vilket jag genast dem tillsade och med mycken svårighet äntligen skedde, sedan jag nödsakade taga Engelbrekt Andersson i armen för att få honom ur rummet, då de andra efter gick. Bemälte herr fänriken tillsade mig som värd att taga nyckelen ur dörren, då Engelbrekt Anderssons påstående var att den skulle sitta i, då jag likväl den urtog. Jag blev inkallad av fänrik Virgin i dess rum, då Engelbrekt Andersson med våld ville tränga sig in, vilket ej skedde. Hans påstående var, att när ej detta kunde ske, skulle han likvisst träffa bemälte herre, och han skulle ej vara säker om sitt liv, var häri än träffades, vid vaden eller var som helst i skärgården, och skall jag ej bege, sade han, förrän jag har dess hjärteblod. Vilket med livlig ed kan bestyrkas.

Jonas Grönsten."

Och förklarade Grönsten vidare, att vad i slutet av föregående bevis anmärkts, var även Engelbrekts utlåtande om fänriken, samt berättar, att sedan svaranden försäkrat det han ej skulle tillfoga fänriken någon skada, har han omsider fått tillstånd att gå in i kammaren men då åter varit ovettig och kallat fänriken för "Du" och vid förebråelse därom yttrat, det han ej vore för god att vara bror med svaranden, varefter Engelbrekt om natten låg och bultade i väggen till fänrikens rum, och har den förre därefter om morgonen stått i ett fönster och sett den senare gå till Hjelman samt därefter begivit sig efter honom, då vittnets hustru, som trodde att Engelbrekt ville överfalla fänriken, bjudit Grönsten gå därefter, som ock skett, och

då vittnet på vägen till berörda trankok träffat Engelbrekt, skulle denne föregivit att han endast gått ut för att se vad vinden vore, varefter vittnet vid trankoket funnit fänriken mycket andtruten, vilken förklarade det sådant härrört därav att han måst springa sig till räddning för Engelbrekt.

Det andra vittnet, Lars Oblyg, 43 år, ingav även dess berättelse författad och av sådant innehåll:

"Det lämnas härmed ett sannfärdigt bevis till välborne herr fänriken Virgin, att jag var i Grundsund före jul, och Engelbrekt Andersson var ock därstädes. Då jag hade lagt mig, kommer styresmannen Grönstens hustru och ropar i kammardörren där jag låg och sade, kom in, nu vill Engelbrekt gå in till fänriken, och då jag kom in, stod Grönsten och Engelbrekt och höll i varandra, då jag tog Engelbrekt i armen och sade, det får du intet. Detta kan jag med ed bekräfta, om så påfordras.

*Kviström den 9 mars 1796
Lars Oblyg."*

Flera andra vittnen hördes också, men de hade ungefär liknande berättelser att komma med. Målet uppsköts tills vidare.

Redan år 1800 blev det brist på sill i den bohuslänska skärgården, så att många trankokerier måste inställa driften. Då blev det svårt för de många arbetarna, som här haft stora förtjänster i många år.

Svårigheterna framgår bl. a. av följande protokoll från tinget den 6 november år 1800 i Kviström:

Utav herr löjtnanten Lars Sandberg är Lars Toresson, Andrias Olofsson och Andreas Andersson i Gunnarsröd, Andreas Andersson och Jonas Abrahamsson under Hällungstad, Lars Olofsson i Barhult, Nils Andersson i Åboland, Jacob Roos i Constantinopel och Jonas Hägg i Adrianopel, Andreas Lunta i Blåbärshult, Jacob Andersson i Ryr, Halfvord Andersson i Stenberg och Sven Olofsson i Bäckevall till detta ting instämde med påstående att återbetala de pengar av en riksdaler vardera, vilka de erhållit i förskott på månadshyra vid herr löjtnantens trankokeriverk, men vid vilket i anseende till felslaget sillefiske något arbete av dem icke kommit att förrättas, och yrkas även ersättning för rättegångskostnaden.

Vid upprop inställde sig för kändanden såsom ombud hovrättskommissarien välbetrodde Jonas Forsström och uppviste det med svaranderna jämte flera andra avslutade kontrakt av den 4 september år 1799, varigenom de förbundit sig att hos löjtnant Sandberg på hans trankokeriverk antaga tjänst under då instundande sillefiske och att där förrätta vad dem blivit anbefallt samt att vid order infinna sig på verket emot 6 riksdaler, 16 skillingar, i månadshyra, så länge de voro uti hans tjänst, och att om sillefångsten upphörde inom en månad efter det de utkommit, skulle de likväl en månads tid vid verket kvarbliva och sedermera begiva sig hem samt vid nya order omgående infinna sig åter, och om de icke blevo kvarhållna en månad vid första utresan. utan emot deras vilja hemförlovades, ägde de frihet att sedermera icke återkomma.

Svaranderna, av vilka Anders Andersson i Gunnaröd, Sven Olofsson i Bäckevall med flera å egna och de övrigas vägnar sig inställde, erkände att de erhållit vardera en riksdaler vid kontraktets upprättande, men som denna summa, ehuru den skulle utgå på månadshyran,

likväl efter vanligt bruk utgjort handpengar på den utlovade tjänsten och de städse varit till reds att på verket sig infinna, varigenom de varit hindrade från all annan förtjänst och måst vid erforderliga behov under förväntade sillefisket vara beredda, så förmodade de att de likväl som alla andra trankokeriarbetare tillkom att såsom en fast ringa ersättning behålla den undfångna städjepenningen, så att de ägt skäl utfordra hyran för den ena månaden, samt begärde tillika ersättning för rättegångskostnaden.

Men kärendeombudet anmärkte häremot, att då pengarna blivit erlagda icke såsom handpengar, vilka ej i kontraktet äro betingade, utan i avbetalning på månadshyran, och något arbete av svaranderna ej kommit att verkställas, så bör följderna härav bliva, att kärenden till förskottets återfående är berättigad, vilket alltså jämte ersättning för kärendens rättegångskostnader yrkas.

Dom: Fastän uti kärendens kontrakt icke något blivit nämnt angående handpenningars erläggande till de av herr löjtnant Sandberg antagna arbetarna vid dess trankokeriverk, så är det likväl vid ortens sed och vanliga förhållandet enligt, att det förskott som vid slika kontraktens avlåtande erlægges såsom handpenning eller städja för den åtagna tjänsten eller hyran anses. Och som egenskapen av slik handpenning icke medgiver dess återbärande i annat fall än om den som den fått i dess förbindelse brister, vilket icke blivit emot nuvarande svaranderna yrkat, så finner ock tingsrätten dem icke vara förbundna förberörda uppburna pengar återgälda, utan varder svaranderna från kärendens därom yrkade påstående frikända och tillagda av kärenden 2 riksdaler gemensamt för deras förorsakade rättegångskostnader.